

Μαρία Ρεπούση

«Ελληνοκυπριακά και τουρκοκυπριακά εγχειρίδια ιστορίας»

Αυγή, 24/03/2007

Η Κύπρος δεν ήταν η πατρίδα των κυπριακών βιβλίων ιστορίας της περιόδου 1960-1974, όπως δεν ήταν και για αμφότερες τις εθνοτικές ομάδες που κατοικούν στο νησί, και ανέρχονται την περίοδο αυτή σε 80% ελληνοκύπριους και 18% τουρκοκύπριους. Διχαστικές αφηγήσεις της ιστορίας της αφενός κατόπτριζαν και αφετέρου διαμόρφωναν διχοτομικές κοινωνικές και πολιτικές πρακτικές.

Για τα ελληνοκυπριακά εγχειρίδια ιστορίας, πατρίδα παρέμενε και μετά την ανακήρυξη της κυπριακής δημοκρατίας, το 1960, η Ελλάδα και αδιαφιλονίκητο εθνικό κέντρο η Αθήνα. Από την Αθήνα εκπορεύονταν τα προγράμματα σπουδών, τα σχολικά βιβλία ιστορίας¹, οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και, μέχρι τη δημιουργία του Πανεπιστημίου της Λευκωσίας, μεγάλος αριθμός του εκπαιδευτικού προσωπικού. Η δημιουργία ανεξάρτητου κράτους το 1960, όχι μόνον δεν εγκαινίασε πολιτικές πολιτειακού εθνικισμού και διαμόρφωση αντίστοιχης ταυτότητας, αλλά αξιοποιήθηκε για να ενισχύσει τον ελλαδοκεντρικό χαρακτήρα της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης και την εξάρτηση από το εθνικό κέντρο. Στο παλμό της Ένωσης, η Κύπρος δεν ανήκε στους Κύπριους, όπως δήλωναν οι κύπριοι πολιτικοί αλλά στον Ελληνισμό. Ακολουθώντας το ελληνικό σχήμα της συνέχειας, υπήρξε πάντοτε ελληνική, από την Μυκηναϊκή ήδη εποχή. Σύμφωνα με την ελληνοκυπριακή αυτή αφήγηση, το νησί υπέστη διαφορετικές κατακτήσεις, εκ των οποίων η χειρότερη ήταν η "Τουρκοκρατία", στην οποία οι Έλληνες βασανίζονταν απάνθρωπα. Η περίοδος αυτή, των ταπεινώσεων και του εξευτελισμού των Ελλήνων, κληροδότησε στο νησί ένα ακατονόμαστο πρόβλημα, το οποίο ισοδυναμούσε με το 18% του κυπριακού πληθυσμού. Για τον πρόεδρο της κυπριακής δημοκρατίας, αρχιεπίσκοπο Μακάριο, όπως και για την πολιτικώς ορθή γλώσσα της εποχής 1960-1974, οι τουρκοκύπριοι πολίτες του κράτους ήταν το "σύνοικον στοιχείον", ένα στοιχείο που, σύμφωνα με τα εγχειρίδια, ήρθε στην Κύπρο κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατάκτησης του νησιού το 1571 και ήταν άλλοτε ένας ιδιαίτερα βάνανσος και αιμοσταγής λαός και άλλοτε τεμπέληδες και άπληστοι που ζούσαν εις βάρος των Ελλήνων. Η περίοδος των διακοινοτικών συγκρούσεων, 1963-1974, παρουσιάζεται ως τουρκική ανταρσία. Οι στασιαστές προκαλούν επεισόδια και έρχονται "σε σύγκρουση με τις νόμιμες δυνάμεις του κράτους". Ενώ ύστερα από πρόκληση των Τούρκων σκληρές μάχες διεξάγονται στην περιοχή Μανσούρας, "τουρκικά μαχητικά αεροπλάνα σκορπούσαν την καταστροφή και το θάνατο ανάμεσα στον άμαχο πληθυσμό" (Πολυδώρου 2002, σ. 115-116).

Για τους τουρκοκύπριους πατρίδα έγινε η Τουρκία. Με καθυστέρηση ενός περίπου αιώνα σε σχέση με την ελληνική πλευρά, σε συσχέτιση με τον ελληνικό εθνοτικό

¹ Με εξαίρεση την Ιστορία της Κύπρου που συνοδεύει τα ελληνικά εγχειρίδια ιστορίας. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, για τις τάξεις 3η και 4η υπάρχουν τρία τεύχη με τον κοινό τίτλο Ο άνθρωπος και η ιστορία του. Το πρώτο είναι αφιερωμένο στην εποχή "Από το λίθο στον πηλό". Το δεύτερο "Από τον πηλό στο μέταλλο" και το τρίτο "Από την Κυπρογεωμετρική μέχρι την Ελληνιστική Εποχή". Εκδόθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Κύπρου το 2004. Για την 5η και την 6η παραμένει σε ισχύ "Η Ιστορία της Κύπρου" του Αντρέα Πολυδώρου. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση υπάρχουν επίσης βιβλία κυπριακής ιστορίας, ένα για το γυμνάσιο και από ένα για τις τρεις τάξεις του λυκείου. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στο γυμνάσιο η ιστορία διδάσκεται όμως στη βάση των εγχειριδίων που έρχονται από την Ελλάδα. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις της κυπριακής ιστορίας οι εκπαιδευτικοί κάνουν χρήση των βιβλίων της κυπριακής ιστορίας. Στο λύκειο οι οδηγίες προτείνουν το 20% του διδακτικού χρόνου για τη διδασκαλία της κυπριακής ιστορίας. Η συζήτηση που άνοιξε και στην Κύπρο με το νέο εγχειρίδιο ιστορίας της Στ' Δημοτικού έθεσε και το ζήτημα της ανεξαρτητοποίησης της ιστορικής εκπαίδευσης στην Κύπρο.

εθνικισμό και το αίτημα της Ένωσης με την Ελλάδα και μετά τη δημιουργία εθνικού τουρκικού κράτους, οι τουρκοκύπριοι σταδιακά μεταβάλλονται από μια μουσουλμανική κοινότητα σε μια δυναμική εθνική κοινότητα. Η κοινότητα αυτή βλέπει πλέον τον εαυτό της ως μέρος του μεγάλου τουρκικού έθνους, αυτού που κατάφερε να εκδιώξει τους Έλληνες από τα παράλια της Μικράς Ασίας. Η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των Τουρκοκυπρίων αποτελούσε εξάλλου στόχο της βρετανικής πολιτικής, ως αντίβαρο στην ανεξαρτησία του νησιού. Για τα τουρκοκυπριακά εγχειρίδια, η Κύπρος ήταν τουρκική γη και οι Ελληνοκύπριοι δεν ήταν καν Έλληνες αλλά υπολείμματα λαών που πέρασαν από την Κύπρο. Στα υπολείμματα αυτά επιβλήθηκε κατά τη βυζαντινή περίοδο η ελληνική γλώσσα και η χριστιανική πίστη. Με τη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι πληθυσμοί αυτοί ετοίμασαν και θέλησαν να εφαρμόσουν ένα σχέδιο γενοκτονίας των Τούρκων, με σκοπό την Ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Στο σχέδιο αυτό αντιστάθηκαν οι Τούρκοι του νησιού με την υποστήριξη της μητέρας πατρίδας. Στις τουρκοκυπριακές αφηγήσεις της περιόδου 1960-1974, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην εποχή των διακοινοτικών ταραχών, ως εποχή ενός αμείλικτου διωγμού των Τούρκων από τους Έλληνες της Κύπρου.

Οι παράλληλες και ανταγωνιστικές αφηγήσεις της κυπριακής ιστορίας μεταβάλλονται σταδιακά από το 1974 και εξής. Το πραξικόπημα, ως οριστική αποτυχία της γραμμής της Ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, η τουρκική εισβολή και η διαίρεση του νησιού, επιβάλλουν αναθεωρήσεις αφενός ερμηνευτικές της πραγματικότητας του διχοτομημένου νησιού και αφετέρου συμβατές με τους πολιτικούς στόχους και την εξωτερική πολιτική της κάθε πλευράς.

Στις ελληνοκυπριακές αφηγήσεις της κυπριακής ιστορίας εγκαταλείπεται ο στόχος της Ένωσης και εδραιώνεται σταδιακά η γενεαλογία των Τουρκοκυπρίων ως εξισλαμισμένων Ελλήνων ή απογόνων εξισλαμισμένων Ελλήνων, με τους οποίους οι Κύπριοι μπορούν και θέλουν να συμβιώσουν, ενώ παράλληλα εγκαινιάζεται η διάκριση ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους και στους Τούρκους εποίκους. Οποιοσδήποτε προσπάθειες διαμόρφωσης μιας κοινής κυπριακής πατρίδας διασπών ωστόσο το κεντρικό πρόσταγμα "δεν ξεχνώ", στις τρεις εκδοχές του: καταρχήν "δεν ξεχνώ", στη συνέχεια "δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι" και τέλος "γνωρίζω, δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι". Η επιθυμία της ειρήνης, της επανένωσης του νησιού και της κοινής συμβίωσης, με την πολιτική του "γνωρίζω, δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι" που διαπερνά όλο το σχολικό σύστημα, από τις αίθουσες των σχολείων και τα εξώφυλλα των σχολικών βιβλίων έως το συνολικό περιεχόμενο της εκπαίδευσης, συνιστούν ωστόσο αντιφατικές μεταξύ τους αφηγηματικές στρατηγικές, εμφανείς και στη συλλογική μνήμη και στις κοινωνικές πρακτικές και στις πολιτικές αποφάσεις της κυπριακής κοινωνίας.

Στις τουρκοκυπριακές αφηγήσεις της μετά το 1974 περιόδου εμφανίζεται μια σημαντική τομή, καθόλου ανεξάρτητη από σημαντικές πολιτικές εξελίξεις που σημειώνονται και στην Τουρκία και στην τουρκοκυπριακή πλευρά. Τοποθετείται το 2004, με την έκδοση τριών νέων σχολικών βιβλίων κυπριακής ιστορίας για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και συνδέεται με την άνοδο στην εξουσία του Ρεμπουπλικανικού Τουρκικού Κόμματος, ενός κόμματος που τασσόταν υπέρ της επαναπροσέγγισης και ασκούσε κριτική στον τουρκοκεντρικό προσανατολισμό της τουρκοκυπριακής δεξιάς. Τα βιβλία κυκλοφόρησαν το 2004 και παρά τις έντονες αντιδράσεις της ακροδεξιάς και των τουρκικών δυνάμεων κατοχής, οι οποίες

αναζωογονούνται με διάφορες ευκαιρίες, συνεχίζουν να διδάσκονται με μικρές αναθεωρητικές παρεμβάσεις.

Η πατρίδα μας είναι η Κύπρος, διδάσκουν τα νέα σχολικά βιβλία, και ασκούν κριτική στις προηγούμενες απαντήσεις των βιβλίων ιστορίας. Την πατρίδα αυτή που κατοικούσαν οι Κύπριοι, έννοια που συμπεριλαμβάνει και τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους, δίχασε ο εθνικισμός και η αγγλική πολιτική "του διαίρει και βασιλεύει". Οι δυο ταυτότητες των Κυπρίων, ελληνική και τουρκική αναπτύχθηκαν ανταγωνιστικά μεταξύ τους κάτω από την επήρεια των δυο εθνικών κέντρων της Ελλάδας και της Τουρκίας. Με μικρή προβολή των ελληνικών λαθών της περιόδου 1963-1974, προσπάθεια αποφυγής βιαιοτήτων, εμφάνιση των εσωτερικών διαφοροποιήσεων στο κάθε στρατόπεδο -Μακαρίου και ΕΟΚΑ Β ή κεμαλικών και ισλαμιστών- παρουσίαση της ελληνοκυπριακής οδύνης το 1974 ως ανάλογης της προηγούμενης οδύνης των τουρκοκυπρίων, αλλά και έμφαση σε παραδείγματα συνεργασίας και συνύπαρξης ανάμεσα στις δυο κοινότητες, τα νέα βιβλία ιστορίας εγγράφουν ριζοσπαστικές υποθήκες στη συλλογική μνήμη της τουρκοκυπριακής κοινωνίας και προδιαγράφουν νέες κοινωνικές και πολιτικές πρακτικές για την συμβίωση των δυο κοινοτήτων.

Η Μαρία Ρεπούση διδάσκει ιστορία και διδακτική της ιστορίας στην Παιδαγωγική Σχολή του ΑΠΘ

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Christou M., "A double Imagination: Memory and Education in Cyprus", *Journal of Modern Greek Studies* 24 (2006), σ. 285-306

Kizilyurek N., *National Memory and Turkish-Cypriot Textbooks*, Christina Koulouri (επιμ.), *Clio in the Balkans*, Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 431-442

Mavratsas C., "The ideological Contest between Greek-Cypriot Nationalism and Cypriotism 1974-1995. Political, Social Memory and Identity", *Ethnic and racial Studies* 20 (1997), σ. 717-737

Κουλλαπής Λ., "Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της Ελληνοκυπριακής Εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της Ιστορίας", *Σύγχρονα Θέματα* 68, 69, 70 (1998-1999), σ. 276-296

Παπαδάκης Γ., "Ιστορίες για Κυπρίους: Ταυτότητα και Ετερότητα στα Ελληνοκυπριακά και Τουρκοκυπριακά Σχολικά Εγχειρίδια Ιστορίας της Κύπρου", υπό έκδοση.